

Rivayetleri toplu halde Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde mevcut (IV, 383; V, 295-311) olup Abdullah Merhûl Sevâlime bu konuda *Merviyâtü Ebî Katâde el-Enşârî fi Müsnedi Aḥmed b. Hanbel* adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (Mekke Ümmülkurâ Üniversitesi, 1400/1980).

Ashabın ileri gelenlerinden olan Ebû Katâde 54 (674) yılında Medine'de vefat etti. Onun 38'de (658) Küfe'de öldüğü ve cenaze namazını Hz. Ali'nin yedi tekbirle kıldırıldığına dair rivayet zayıf kabul edilmiştir. Vefatında yetmiş yaşlarında olan Ebû Katâde'nin, Resûlullah'ın hakkındaki sağlık ve âfiyet duası sebebiyle son derece dinç olduğu rivayet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 224-225; *Müsned*, IV, 383; V, 295-311; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, II, 258-259; Müslim, "Mesâcid", 311, "Cihâd", 132; Vâkıdî, *el-Megâzî*, I, 6, 290, 291, 335, 341; II, 540-542, 544-546, 777, 797; III, 1040, ayrıca bk. İndeks; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 274, 282; IV, 448-449, 626; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 15; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 122, 124, 282; Taberî, *Târîḥ* (Ebû'l-Fazl), II, 495, 496, 498, 598, 600, 603; III, 34, 35, 40, 263, 278, 280; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 360; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 161-162; İbnü'l-Esir, *Üs-dü'l-gâbe*, VI, 250-251; a.mlf., *el-Kâmil*, II, 233; Zehebî, *A'lamü'n-nûbelâ*, II, 449-456; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 41-60*, s. 153, 157, 340-342; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 204-205; a.mlf., *el-İşâbe*, IV, 158-159; İbn Fehd, *Gâyetü'l-merâm*, s. 63-66; Hazrecî, *Hulâsatü Tezḥîb*, s. 457-458.

M. YAŞAR KANDEMİR

EBÜ KAYS

(أبو قيس)

Ebû Kays Sayfî b. Âmir (Eslet)
b. Cüşem el-Evsî
(ö. 1/623)

Hz. Peygamber ile görüşen
Arap şairi.

Mekke'de doğdu. Adının Hâris veya Abdullah olduğu da rivayet edilmektedir. Babasının lakabından dolayı Ebû Kays b. Eslet diye de anılır. Daha sonra Medine'ye göç eden Ebû Kays, Evs kabilesinin şairi ve hatibiydi. Bu kabilenin Hazrec kabilesiyle yıllarca süren savaşlarının bir kısmında bulundu; bu savaşlar için kasideler söyledi; hicretten beş yıl önce yapılan savaşta da kabilesine kumandanlık etti. Cesur bir kimse olmakla beraber savaşmaktan ve insan öldürmekten hoşlanmazdı. İslâmiyet'ten önce putlara hiç tapmadığı nakledilir. Bu dönemde hiris-

tiyan ve yahudi bilginleriyle görüşerek dinleri hakkında bilgi alır, kabul edileceği bir dinin arayışı içinde bulunurdu. Nitekim Dimaşk'ta görüştüğü bir hristiyan rahibin tavsiyesiyle Hz. İbrâhim'in dini olan Hanîfliği benimsedi. Umre yapmak için Mekke'ye gittiğinde kendisi gibi Hanîf dininden olan Zeyd b. Amr b. Nüfeyl ile görüştü. Medine'de Hanîf dinini en iyi o bildiği için kendisine "el-Hanîf" denirdi. İbn Sa'd'ın naklettiği bir şiirinde, "Eğer rabbimiz isteseydi yahudi ve hristiyan olurduk; fakat biz Hanîf olarak yaratılmışız" demektedir. Mekke'de yıllarca Kureysliler'in arasında yaşayan ve onlarla çok iyi anlaşılan Ebû Kays, İbn İshak'ın rivayetine göre Mekke'de İslâmiyet'in ilk döneminde Hz. Peygamber'e ileri derecede düşmanlık edenlerden biriydi. Birinci Akabe Biatı'ndan sonra Medine'de İslâmiyet yayılmaya başladığı zaman Evs kabilesinin bu dine girmesine uzun süre engel oldu.

Hz. Peygamber Medine'ye hicret edince Ebû Kays onunla görüşerek davetinin esaslarını öğrendi ve bunları çok beğendiğini söyledi. Bir süre düşündükten sonra tekrar görüşmek dileğiyle yanından ayrılınca münafıkların reisi olarak bilinen Abdullah b. Übey b. Selûl ile karşılaştı ve ona İslâmiyet'in güzelliğinden söz etti. İbn Selûl'ün kendisini Hazreciler'den korkmakla suçlayarak tahrik etmesi üzerine bir yıl süreyle İslâmiyet'i kabul etmeyeceğini söyledi ve bir daha Resûlullah'ın yanına uğramadı. Hicretin 1. yılının Zilkade ayında (Mayıs 623) öldü. Öleceği sırada Hz. Peygamber'in kendisine haber gönderdiği ve kelime-i tevhid söylediği takdirde ona âhirette şefaati etmeyi vaad ettiği, onun da bunu kabul ettiğine dair olan rivayetler zayıftır. Bu sebeple onun İslâmiyet'i kabul edip etmediği kesin olarak belli değildir. İbn İshak ise Ebû Kays'ın Mekke'ye kaçtığını ve Mekke fethine kadar orada yaşadığını zikretmektedir. Onun Hz. Peygamber'i öven ve Kureysliler'i etrafında toplanmaya davet eden bir kaside yazdığı kaydedilmekte, ancak bunu ne zaman kaleme aldığı bilinmemektedir.

Ebû Kays'ın oğlu Ukbe müslüman olmuş ve Kâdisiye Savaşı'nda şehid düşmüştür. Ebû Kays'ın ölümü üzerine öbür oğlu Kays'ın Câhiliye âdetlerine göre üvey annesi Kebşe (Kübeşe) bint Ma'n (Damere) ile evlenmek istediği, fakat Kebşe'nin bu durumu Hz. Peygamber'e sorması üzerine, "Babalarnızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin" (en-Nisâ 4/22) me-

âlindeki âyetin nâzil olduğu rivayet edilmektedir. Bazı rivayetlerde ise üvey annesiyle evlenmek isteyen oğlu değil Ebû Kays'ın kendisi olduğu söylenmektedir.

Cumahi'nin belirttiğine göre Ebû Kays Medine'nin ileri gelen şairlerinden biriydi. Kendisinin ve kabilesinin yiğitliğini öven şiirlerinin yanında hikmetli şiirleri de bulunmaktadır. Bir divanından söz edilmemekle beraber bazı şiirleri çeşitli eserler vasıtasıyla günümüze kadar gelmiştir. Özellikle *el-Mufaḍḍaliyyât*'ta yirmi üç beyti bulunmaktadır (s. 283-287). R. Blachère ona nisbet edilen şiirlerin doğruluğundan şüphe etmekte, bunlardan bazılarının bedevî mizacını aksettirmesine karşılık bir kısmının Mekke müşriklerini Hanîfliğe davet etmesini tutarsız bulmaktadır (*Târîhu'l-edeb*, s. 344).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn İshak, *es-Sîre*, s. 125; Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemhere* (Fâûr), s. 305-307; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 282-286; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 383-385; Cumahî, *Fuḥûlü's-şu'arâ*, I, 215, 226-227; Taberî, *Târîḥ* (Ebû'l-Fazl), II, 359, 406; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eḡânî*, Beyrut 1959, XVII, 67-75; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, II, 193; IV, 160; Dabbî, *el-Mufaḍḍaliyyât* (nşr. Ahmed Muhammed Şakir — Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1383/1963, s. 283-287; İbnü'l-Esir, *Üs-dü'l-gâbe*, VI, 255-258; a.mlf., *el-Kâmil*, I, 665, 674-676; II, 98; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 491; III, 251-252; IV, 161-162; Abdürrahîm b. Ahmed el-Abbâsî, *Me'âhidü't-taḥṣîs* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1367/1947, II, 25-28; Blachère, *Târîhu'l-edeb*, s. 344; Sezgin, *İAS*, III, 287; Bedrân, *Tehzîbü Târîḥi Dimaşk*, VI, 356-460.

ASRİ ÇUBUKÇU

EBÜ KEBİR el-HÜZELİ

(أبو كبير الهذلي)

Ebû Kebîr Âmir (Uveymir)
b. el-Huleys (Cemre) el-Hüzeli

Hüzeyl kabilesi şairlerinden.

Milâdî VI. yüzyılın ikinci yarısı ile VII. yüzyılın başlarında yaşamıştır. İslâmiyet'i kabul ettiği rivayet edilir. Hatta Resûlullah'la görüştüğü ve ondan zinayı kendisine helâl kılmasını istediği, Hz. Peygamber'in, "Aynı şeyin senin ailene yapılmasına razı olur musun?" sorusuna karşılık Ebû Kebîr'in buna razı olamayacağını söylediği, Resûl-i Ekrem'in de ona kendisi için istemediği bir şeyi kardeşi için de istememesini tavsiye ettiği kaydedilir (İbnü'l-Esir, VI, 262).

Kaynaklarda, Ebû Kebîr'in meşhur şair ve cengâver Teebbeta Şerran'ın dul annesiyle evlendiği, Teebbeta'nın bu evliliği

karşı çıkması üzerine Ebû Kebîr'in karısının teşvikiyle onu öldürmek istediği, fakat bunu başaramadığı kaydedilmektedir. Ancak bunun tam aksine Teebbeta'nın Ebû Kebîr'in annesiyle evlendiği de rivayet edilmektedir. Bazı araştırmalarda ise her iki rivayetin de doğruluğu şüpheyile karşılanmakta, bu olayların yititlik ve kahramanlıkla ilgili bazı şiirlerinin izahı için sonradan tasarlandığı öne sürülmektedir. Teebbeta Şerran'ın Ebû Kebîr'in yakın arkadaşı olduğuna dair rivayet de doğru değildir. Zira kabileleri arasında sürekli bir mücadelenin bulunması yanında Teebbeta'nın hicretten yaklaşık seksen yıl önce (540) ölmüş olması, bu arkadaşılığın zaman bakımından da mümkün olmadığını göstermektedir.

Hüzeyl kabilesinden yüz otuz kadar şair yetiştiği ve bunlardan önemli kırk şairin en güçlülerinden birinin Ebû Kebîr olduğu rivayet edilir. Bazı kaside ve beyitleri Ebû Temmâm'ın *el-Hamâse*'si, İbn Kuteybe'nin *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*'sı gibi kaynaklarda yer almış, Sükkerrî de onun kasidelerini *Şerhu eş'ârî'l-Hüzeliyyîn* adlı eserinde bir araya getirerek şerhetmiştir. Bayraktareviç tarafından Fransızca tercümesi ve şerhiyle birlikte neşredilen otuz sekiz beyitlik "Lâmiyye"si (JA, CCIII [1923], s. 59-115) ve divanındaki şiirler, daha sonra yayımlanan *Dîvânü'l-Hüzeliyyîn*'de (II, 88-115) yer almıştır (ayrıca bk. Abdülvehhâb es-Sâbûnî, s. 59). Bayraktareviç, Ebû Kebîr'e ait olmadığı halde ona izâfe edilen şiirleri de divanıyla beraber önce *Journal Asiatique*'te (CCXI [1927], s. 5-94), daha sonra da müstakil olarak yayımlamıştır (Paris 1927).

BİBLİYOGRAFYA :

Dîvânü'l-Hüzeliyyîn (nşr. Dârü'l-Kütüb), Kahire 1948, II, 88-115; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, II, 561-565; İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtü's-şu'arâ* (nşr. Abdüsetta Ahmed Ferrâc), Kahire 1981, s. 186; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba* (nşr. D. S. Margoliouth), Kahire 1930, VI, 97; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, VI, 262; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VII, 343; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edebe* (Bulak), III, 466-473; Sezgin, GAS, II, 251-252; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *Şu'arâ ve devâin*, Beyrut 1978, s. 59-60; Zirikî, *el-A'lam* (Fethullah), III, 250; Fehim Bajraktareviç, "La Lâmiyya d'Abû Kabîr al-Hudalî", JA, CCIII (1923), s. 59-115; a.mlf., "Le Diwân d'Abû Kabîr al-Hudalî", a.e., CCXI (1927), s. 5-94; a.mlf., "Ebû Kebîr", İA, IV, 33-34; a.mlf., "Abû Kabîr el-Hudhalî", EI² (Fr.), I, 134-135.

İBRAHİM SARMIŞ

EBÛ KEBŞE

(أبو كبشة)

Ebû Kebşe Süleym
(ö. 13/634)

Hız. Peygamber'in âzatlı kölesi.

Fars asıllı olup Mekke'nin veya Devs kabilesinin Araplaşmış halkındandır. Adının Evs veya Seleme olduğu da rivayet edilir. Hız. Peygamber'in satın alıp hürriyetine kavuşturduğu otuz küsur köleden biri olan Ebû Kebşe'nin nasıl köle olduğu bilinmemektedir.

Ebû Kebşe Medine'ye hicret edince, daha önce Resûl-i Ekrem'i Kubâ'daki evinde birkaç gün misafir eden Medine eşrafından Külsüm b. Hidm'in evinde kaldı. Hız. Peygamber'le birlikte Bedir ve Uhud başta olmak üzere bütün gazvelere katıldı. İbn Hişâm'ın verdiği bilgiye göre Bedir Gazvesi'nde müslümanların sadece yetmiş devesi olduğundan Hız. Hamza, Zeyd b. Hârise ve Ebû Kebşe ile Hız. Peygamber'in Habeş asıllı âzatlı kölesi Enese (Üneyse) aynı deveye nöbetleşe binmişlerdir (*es-Sîre*, II, 264).

Hadis rivayet ettiğine dair kaynaklarda herhangi bir kayda rastlanmayan Ebû Kebşe, Hız. Ömer'in halife seçildiği gün (22 Cemâziyelâhîr 13/23 Ağustos 634) vefat etmiştir. Ölüm tarihi 23 (643-44) olarak da zikredilmektedir.

Ashap arasında ayrıca Ebû Kebşe el-Enmârî el-Mezhicî adlı bir kişi bulunmakta olup onun Resûlullah ile Hız. Ebû Bekir'den rivayette bulunduğu bilinmektedir (İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 209). Enmârî'nin râvilerini Ebû Kebşe Süleym'in râvileri gibi gösteren İbn Abdülberr'in bu iki kişiyi birbirine karıştırdığı anlaşılmaktadır (*el-İst'âb*, II, 75). Tâbiîn muhaddisleri arasında da Ebû Kebşe künyesiyle bilinen iki kişi vardır. Bunlardan biri Ebû'd-Derdâ, Sevbân ve Abdullah b. Amr gibi sahâbîlerden hadis rivayet eden Ebû Kebşe es-Selûlî diğeri de Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin rivayetinde bulunan Ebû Kebşe es-Sedûsî el-Basrî'dir. Bunların Ebû Kebşe Süleym ile bir ilgisi yoktur.

Hız. Peygamber'in süt annesi Halîme'nin kocası ile anne tarafından dedesi olan ve kendisine çok benzediği rivayet edilen Vehb b. Abdümenâf'ın künyeleri de Ebû Kebşe idi. Kureyşli müşrikler Resûl-i Ekrem'e, bu kişilerle onun arasında ilgi kurmaları veya putperest Araplar'dan farklı bir inanışa sahip olan ve yıldızla tapan Ebû Kebşe el-Huzâî'ye ben-

zetmeleri sebebiyle İbn Ebû Kebşe derlerdi.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 122, 264, 334; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 49; İbn Hibbân, *eş-Şikât*, II, 159-160; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 20; İbn Abdülber, *el-İst'âb*, II, 75; IV, 164-165; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 448; VI, 261-262; a.mlf., *el-Kâmil*, II, 312; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 75; IV, 165; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 209; Âmirî, *Behcetü'l-meâhil ve buğyetü'l-emâsil* (nşr. M. Sultan en-Nemkânî), Kahire 1330-31, II, 150; Mehmed Zihni, *el-Hakâik*, İstanbul 1310-11, I, 135.

ALİ YARDIM

EBÛ KİLÂBE el-CERMÎ

(أبو قلابة الجرمي)

Ebû Kılâbe Abdullâh b. Zeyd
b. Amr el-Cermî
(ö. 104/722)

Muhaddis ve fakih tâbiî.

Basra'da doğdu. Aslen Yemâme'de yaşayan Cermoğulları'ndandır. Hadis öğrenmek için Mekke, Medine, Şam gibi ilim merkezlerini dolaştı. Sadece bir hadisi öğrenebilmek maksadıyla Basra'dan Medine'ye seyahat ettiği kaynaklarda zikredilmektedir. Ebû Hüreyre, Semüre b. Cündeb, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Enes b. Mâlik gibi sahâbîlerden ve bazı tâbiîlerden hadis rivayet etti. Kendisinden de Katâde b. Diâme, Sâbit b. Eslem el-Bünânî, Yahyâ b. Ebû Kesir, Eyyûb es-Sahtiyânî ve Âsım el-Ahvel gibi tâbiîler hadis öğrendiler. Rivayetleri *Kütüb-i Sitt*e'de yer alan Ebû Kılâbe çok hadis bilen sika* bir muhaddisti.

Elli yaşında iken kendisine Basra kadılığı teklif edilmişse de bu görevi kabul etmedi. Haccâc'ın bu konudaki ısrarından kurtulmak için Yemâme'ye, daha sonra da Dimaşk'taki Dâriyyâ'ya kaçtı ve buraya yerleşti. Buna rağmen kadılığı kabul etmesi için yapılan aşırı ısrar karşısında bu defa Halife Abdülmelik b. Mervân'dan yardım istemeye mecbur oldu ve ancak onun müdahalesi üzerine bu işten kurtulabildi. Kendisinin kadılığı en iyi yapacak kimselerden biri olduğunu bilen talebesi Eyyûb es-Sahtiyânî, bu görevi kabul etmesi halinde insanlara âdil davranacağını ve böylece daha fazla sevap kazanacağını hatırlatınca Ebû Kılâbe, denize düşenin her an için boğulma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu söyleyerek görevin mânevî sorumluluğundan korktuğunu ifade etti.

Ebû Kılâbe vefatından önce gözlerini kaybetti ve vücuduna felç geldi. Buna rağmen halinden şikâyet etmeksizin Al-